

Roskilde Stænder.

Af Mag. art. *Hans Jensen.*

I.

Stænderforfatningen og de første Stændervalg.

Er det, der skete 1848 og 1849, at regne for det store Gennembrud i vor politiske Historie i det 19. Aarhundrede, saa betegner Frederik den Sjettes Indførelse af de raadgivende Stænderforsamlinger 1834 det afgørende og betydningsfulde Vendepunkt.

Fra da af begynder nemlig straks Udviklingen hen imod det, vi i Nutiden kalder for offentligt Liv; der opstaar nu politiske Partier, en Opposition giver sig til at overfalde Regeringen med Kritik, der afholdes Folkemøder, og der dannes Foreninger med politisk Sigte, kort sagt: i Løbet af faa Aar bryder de Bevægelser frem, der helt faar Overfladen af det danske Samfundsliv til at skifte Udseende. Endnu inden Landsfaderen Frederik den Sjette er død 1839, er den politiske Idyl, der knytter sig til hans Navn, sprængt af den ny Tids Kræfter.

Det var Stænderforsamlingerne, der gav disse Kræfter Anledning til at bryde frem, og mest Betydning fik i saa Henseende Forsamlingen for Østifterne, hvis Samlingssted blev Roskilde. At skrive om Roskilde Stænder er derfor at berøre et meget vigtigt Punkt i Danmarks Historie. Det vil her blive gjort med særligt Hensyn til alt, hvad der angaar Københavns Amt og dets Repræsentanter.

De almindelige Principer for Stænderforsamlingerne blev opstillet allerede ved Forordningen af 28. Maj 1831, de blev endelig fastslaaet og i det enkelte udformet ved Forordningen af 15. Maj 1834.

Et Hovedpunkt i Stænderforfatningen blev for det første dette, at der kun var givet de ny Folkerepræsentanter raadgivende og ikke lovgivende Myndighed. Enevælden vedblev at bestaa uden noget Afslag i sit Princip, og ovenikøbet betryggedes dens Autoritet ved, at der ikke blev een Forsamling for hele Riget, men en særlig for Østifterne og en særlig for Nørrejylland (med Sæde i Viborg) foruden en for hvert af de to Hertugdømmer Slesvig og Holsten.

Valgret og Valgbarhed blev betinget af Grundbesiddelse, i Købstæderne til Værdi af henholdsvis 400 og 800 Rigsdaler, medens der paa Landet var to Klasser af Vælgere: Godsejere, det vil sige Ejere af Sædegaarde med privilegeret Hartkorn, og saa mindre Landejendomsbesiddere, hvis Valgret knyttedes til Selveje af 4 Td. Hartkorn eller Fæste af 5 Td., ogsaa her med det dobbelte Krav for Valgbarhed.

Det var jo nok et snævert Princip at lade den eneste Adkomst til Valgrettigheder være denne bestemte Form for Ejendom. Men det maa huskes, at Pengekapital uden Forbindelse med fast Ejendom spillede en langt mindre Rolle i Nationens Økonomi dengang end nu. „Kapitalismen“s Tid var i hvert Fald dengang endnu ikke kommet for Danmark. Selvfølgelig kunde en Tanke om almindelig Valgret ikke opstaa i Frederik den Sjettes Regeringskontorer, men hvad man derimod kunde have ventet, var, at „Intelligensen“s Kvalifikationer var kommet til at veje selvstændig til. I København raadede der en stærk Misfornøjelse med, at dette ikke var sket. Professorer og høje Embedsmænd, der boede til Leje, fik ingen Valgret, medens ganske almindelige Borgere med eget Hus fik det. Besiddelse paa Embeds Vegne gav ingen Ret, og derved — hvad der er særlig Grund til at fremhæve — udelukkedes Præstestanden, der jo dog ellers i hin Tid var saa skolet i Varetagelse af praktiske Samfundsopgaver. Paa Listen over valgbare i Roskilde By²⁾ ved det første Stændervalg finder man Navnene paa adskillige Embedsmænd, der altsaa maa have haft privat Grundejendom, men dog hverken Domprovsten eller Rektoren. Derimod vrimler det med Haandværkere

¹⁾ Jfr. Hist. Meddelelser for København VII, S. 244 ff.

²⁾ I Rigsarkivet (Danske Kancellis Stændersager).

af alle Slags. Det var den store Klasse af jævne Haandværks-mestre, der udgjorde det overvejende Flertal af valgberettigede i Købstæderne.

En folkelig Ordning kan det imidlertid kaldes, at Valgret og Valgbarhed var givet til saa mange jævne Mennesker i By og paa Land. Bemærkelsesværdigt er især det Hensyn, der her er taget til Bondestanden saa kort Tid efter Stavnsbaandets Løsning. At ikke blot Selvejere, men tillige Fæstegaardmænd var taget med, spillede ogsaa sin Rolle for Københavns Amt. Her var, i Modsætning til de fleste Amter paa Øerne, Flertallet allerede paa denne Tid Selvejere, men $\frac{1}{3}$ dog endnu Fæstere.

Til Øernes Forsamling skulde der vælges 12 Deputerede fra København, 11 fra de øvrige Købstæder, 17 Sædegaards-ejere, 20 af de mindre Landejendomsbesiddere. Endvidere forbeholdt Kongen sig selv at vælge en Professor og to Gejstlige samt indtil 4 større Grundejere, og det endte ogsaa med, at Kongen udnævnte 3 Repræsentanter for Island og Færøerne; oprindelig skulde ogsaa disse have været folkevalgte.

Hver Klasse Vælgere skulde stemme for sig og vælge sine egne Repræsentanter. Godsejerne afgav deres Stemmer under eet for et større Omraade, f. Eks. for hele Sjælland. Ellers var baade Købstæder og Landet inddelt i Valgdistrikter, hvad vi nu vilde kalde „Kreise“. De to Byer i Københavns Amt, Roskilde og Køge, var forbundet med Hillerød og Frederikssund i Frederiksborg Amt til Østifternes andet Købstaddistrikt. Det allermeste af Landet i Københavns Amt var delt mellem Østifternes 2. og 3. Landdistrikt. 2. Landdistrikt omfattede Sokkelunds og Smørum Herreder samt noget af Tune Herred foruden en Del af Ølstykke Herred i Frederiksborg Amt. 3. Landdistrikt omfattede den øvrige Del af Tune Herred samt Sømme og Voldborg Herreder og noget af Ramsø Herred (Rorup, Gadstrup og Syv Sogne), endvidere Horns Herred i Frederiksborg Amt. De Sogne af Ramsø Herred, der ikke hørte til 3. Landdistrikt, hørte til det sjette eller til det niende, hvilke to iøvrigt omfattede Dele af de tilstødende Amter.

Allerede inden Udgangen af 1834 holdtes de første Stæn-

dervalg.¹⁾ Der har i det hele ikke fundet, hvad man kan kalde Agitation, Sted, men Valgdeltagelsen var meget stor. Man har øjensynlig anset det for en Pligt at stemme. I 2. Købstad-distrikt stemte 206 af 280 Vælgere, i 2. Landdistrikt 748 af 965, i 3. Landdistrikt 589 af 896. I Østifternes Købstæder under eet var Valgdeltagelsen 76 pCt., men for Øernes mindre Landejendomsbesiddere endog 83 pCt.; mest tilbageholdende var Godsejerne med en Valgdeltagelse i Østifterne paa 74 pCt. Det er altsaa Bønderne, der stemmer flittigst — et Fingerpeg, kan man vel sige, mod det kommende Bondeherredømme i dansk Politik.

Hver Vælger skulde i Købstads- og Landdistrikter stemme paa to valgbare. Den, der fik de fleste Stemmer, var valgt til Deputeret, den, der fik næstflest, til Suppleant. Der var ikke foreskrevet noget om Kandidaternes Bopæl, men det gennemgaaende baade for Købstads- og Landdistrikter var dog, at man valgte „Mænd fra Kresen“. Der forefandtes jo paa dette Tidspunkt, ved det politiske Livs Begyndelse, ingen egentlige „Politikere“, og saa var det mest naturligt at samle sig om lokale Folk af almindelig Tillid og Anseelse.

Der valgtes ved de første Valg to Deputerede med Bopæl i Københavns Amt, nemlig for 2. Købstaddistrikt Farver *Svane* i Roskilde, for 2. Landdistrikt Kammerraad *Drewsen* til Strandmøllen.

Det var for saa vidt rimeligt, at Roskilde By fik sin Repræsentant i Stænderforsamlingen, som den af alle Byerne i sit Distrikt var den største og havde langt de fleste Vælgere. I Roskilde stemte ialt 93 af 120, i Hillerød fandtes 73 Vælgere, men der stemte kun 39, hvorimod i Køge endog 53 af 60. Det kan siges at være med Rette og med Ære, at Køge Borgerskab kom til at levere Suppleanten for *Svane*, en Prokurator *Kuhlmann*. Iøvrigt blev der af Købstadvælgerne stemt paa flere forskellige og paa mere end een fra hver af Distriktets fire Byer. Nr. 3 i Stemmetal blev Byskriver *Fritz* i Roskilde. Han faar 45 Stemmer, men *Svane* 99 og *Kuhlmann* 54. De næringsdrivende Borgere foretrækker altsaa her langt en af deres

¹⁾ Oversigt for Østifternes Vedkommende i Kollegialtidende for 1834, S. 977 ff.

egne frem for Embedsmanden. Det blev jo ellers ikke i særlig Grad det, der i senere Tid kom til at kendetegne danske Købstadvælgere.

Farver Svane var i Forvejen „eligeret Borger“ og havde været med til at stifte Roskilde Sparekasse. Han var i 1834 47 Aar gammel.¹⁾ Prof. Kornerup der i en meget senere Tid har malet hans Portræt til Roskilde Raadhus, skriver om ham, at han var meget begavet og repræsentativ.²⁾ Han har været en rigtig god og fornuftig Mand til det Brug, hvorom her var Tale. Det lykkedes ham i Stænderforsamlingen til en vis Grad at gøre sig gældende, hvor det gjaldt Spørgsmaal vedrørende Købstædernes Interesser.

Suppleant for Drewsen i 2. Landdistrikt blev Gaardejer *Hans Larsen*, Vridsløsemagle. Han faar 286 Stemmer mod Drewsens 369, en Kancelliraad og Overretsprokurator *Paynk* derefter 241 Stemmer. Nogen Bondemand kom ikke som Deputeret til at repræsentere Københavns Amt. For 3. Landdistrikt bliver den Deputerede en større Landmand, Forligskommissær *Niels Thomsen*, Torp Ladegaard, Skuldelev i Horns Herred. Han faar 266 Stemmer. Suppleant bliver Proprietær *Kornerup* paa Østrupgaard i Kirkerup Sogn med 201 Stemmer. Først derefter har to Fæstegaardmænd henholdsvis 66 og 43 Stemmer.

Niels Thomsen var dengang ca. 60 Aar gammel.³⁾ Det kan ikke siges, at han ved sin offentlige Optræden har givet noget tydeligt Indtryk af sin Personlighed. Dog maa han have været en stærk Tilhænger af lovlig Orden, en varm Politiven. I den første Stænderforsamling fremsatte han et Forslag om Skærpelse af Politivæsenet paa Landet. Der fandt, mente han, ved Bøndernes Gilder for megen Uorden Sted, som der burde sættes en Stopper for. Han var saa forelsket i denne Tanke om mere Politi, at han mødte med det samme Forslag i 1840, da det blev henvist til Udvalget om den nye Landkommunalordning.⁴⁾ Det skal tilføjes, at *Niels Thomsen* under sin Stæn-

1) Folketællingsliste for Roskilde By.

2) Aarbogen 1911, S. 6.

3) Folketællingsliste for Skuldelev Sogn.

4) Stændertidende 1835—36, Sp. 252, 1840 Sp. 793.

dervirksomhed dog ogsaa viste, at han virkelig følte sig som Repræsentant for Bondestanden. Men unægtelig fik han som saadan kun en yderst beskeden Plads ved Siden af den anden Landdeputerede for Københavns Amt, Drewsen.

Johan Christian Drewsen, Industrimanden og Landøkonomen, var født 1777.¹⁾ Papirfabrikation var hans Hovedfag, men Landbrug det Bifag, som han ofrede en væsentlig Del af sit Livs Kraft. og maaske sin mest brændende Interesse. Han var tidlig blevet Ejer af en Bondegaard, han eksperimenterede med Landbrug, han skrev om Landbrug. Den nordtyske Landbrugsteoretiker Albrekt Thaer er den Profet, som han ikke blot selv sværger til, men hvis Lære han af al Magt søger at udbrede mellem danske Landbrugere. Gammel Slendrian vil han for enhver Pris til Livs, han er den fødte Agitator og Fremskridtsmand, med Standpunkter om Meninger, der ikke altid er blevet til ved saa omhyggelige og langvarige Overvejelser, men altid bærer Præg af et stærkt Temperament, altid er sat virkningsfuldt op ud fra et stærkt Instinkt for, hvad der er egnet til at gøre Indtryk. Paa en Sags alsidige Undersøgelse kommer det ikke an for Drewsen, men paa dette overhovedet at have en Sag, som han kan sætte sine Evner ind paa og føre frem gennem Modstand og Hindringer. Han er i sin Færd en Politiker, ogsaa forinden han i sit 57. Aar første Gang faar Lejlighed til at drive Politik i egentlig Forstand.

Mellem Drewsens Landbrugsinteresse og den Stilling, han fik som Bondestandens Talsmand, er der naturligvis en nøje Forbindelse. Men ikke altid havde hans Holdning for Resten været, hvad man kan kalde venlig overfor Bondestanden. Hans Iver for det landøkonomiske Fremskridt havde paa et Tidspunkt gjort ham meget misfornøjet med Bondestanden. Som en af Præsidenterne i Landhusholdningsselskabet — i Aarene fra 1818 til 1830 — havde han ment at se et alt for langsomt Resultat af de Bestræbelser, der udfoldedes af dette Selskab for at oplære Bønderne til et nyt og bedre Landbrug. 1824 udkaster han da offentlig den Tanke, at der ved en Ændring i Landbolovgivningens bør indføres fuld Frihed til at sammen-

¹⁾ Se dansk biografisk Leksikon og Dansk biografisk Haandleksikon.

lægge Jord. Han betragter det som ganske givet, at der derefter vil foregaa en gennemgribende Ændring i Landbrugets Besiddelsesforhold saa let og hurtigt som Fod i Hose og saaledes, at der tilvejebringes helt andre Vilkaar for Fremskridtsarbejdet: Storbedrifter i Hænderne paa velhavende og dygtige Folk vil omtrent med eet Slag komme til at opsluge og afløse de umulige Gaardmandsbrug, hvor efter Drewsens Opfattelse Besiddernes Fattigdom og Uvidenhed skaber aldeles uoverstigelige Hindringer for, at en ordentlig Drift kan naas. Dm de gamle Gaardmandsfamiliers Skæbne bekymrer Drewsen sig ikke: de tidligere Gaardmænd vil faa den Stilling, der passer bedst for alle deres Forudsætninger, som Husmænd og Arbejdere paa de nye Herregaarde, det lader sig nemt nok ordne!

Lovgivningsmagten tog lykkeligvis ikke noget Hensyn til dette Forslag. Det er utvivlsomt karakteristisk for sin Op-havsmand, forsaavidt som dets Maade at behandle et stort Samfundsspørgsmaal paa er energisk og fantasifuld, men samtidig ensidig og ikke meget dybtgaaende. Vi faar tillige her stillet i skarp Belysning, hvorledes den landøkonomiske Interesse hos Drewsen har været langt mere oprindelig end den sociale. Højst ejendommeligt virker det imidlertid at se en saadan Plan om Bondestandens Udryddelse fremsat af den samme Mand, der senere skulde vinde et saa stort Navn som Bondeven.¹⁾

En Forudsætning for, at Drewsen 1834 kan tage mod Valg som Bonderepræsentant, maa vi finde i den Omstændighed, at han paa dette Tidspunkt har faaet en helt anden Tro paa Bondestandens Fremtidsmuligheder, end han havde 10 Aar før. I et Skrift, Landøkonomiske Betragtninger, der netop skriver sig fra 1834, ser vi ham erklære, at den danske Bonde nu er en Mand, der har lært at tænke — det er jo slet ikke nogen lille Anerkendelse, og Afstanden fra den Tankegang, der bærer Drewsens Forslag fra 1824, synes meget betydelig. I denne Afstand ligger ligesom lidt af en Maalestok for den betydningsfulde Vending, der ved 1830 finder Sted i dansk Samfundsudvikling.

¹⁾ Drewsens Stilling i den omtalte Sag er udførlig behandlet i min Afhandling „Jordspørgsmaalet for 100 Aar siden“ i „Dansk Udsyn“ for 1923.

1834 er Drewsens Ry for Bondevenlighed saa udbredt, at han ikke blot faar de fleste Stemmer i sit eget Distrikt, men ogsaa et smukt Mindretal af Stemmer i 10. Landdistrikt, der bestod af det sydøstlige Sjælland samt Møen.¹⁾

Drewsen bliver dog langt fra alene Bondepolitiker. Først og fremmest tilhører han den københavnske Liberalisme, den ny Retning, der dukker op, saasnart Stænderforfatningen er traadt i Kraft, og som han følger trofast, ogsaa da den fra Tredivernes Forsigtighed og Moderation svinger over i Fyrernes stærke nationale og politiske Krav. De sociale Landbo-spørgsmaal var imidlertid en Sag, der meget vel kunde harmonere med den politiske Liberalisme, ja i høj Grad, som det skulde vise sig, udnyttedes til Gunst for denne.

For Drewsens politiske Tankegang er det karakteristisk, at han fra første Færd ønskede at have en saa direkte Kontakt som muligt med sine Vælgere. Han udsendte 17. Juli 1835 et Cirkulære til Sognefogderne i sit Valgdistrikt, hvori han bad dem æske deres Sognemænds Mening om, hvilke Sager vedrørende Bondestandens Tarv der burde optages til Overvejelse i Stænderforsamlingerne.

Sognefogderne besluttede i Fællesskab at holde et Møde med Adgang ogsaa for andre Vælgere, for at Sagen kunde blive drøftet mellem saa mange som muligt. Den 12. September 1835 meldte da en Notits i Københavnsposten, at nogle Bønder i Nærheden af København agtede at samles til et Møde for derigennem at sætte de Repræsentanter, de havde valgt, i Kundskab om deres Ønsker. Denne Avisnotits var skæbnesvanger. Den var mere, end Frederik VI kunde tage. Allerede fra den følgende Dag foreligger der en af Kongen underskrevet Ordre til Kancelliet om at tilkendegive vedkommende Amtmænd, at de havde at forhindre en saadan Sammenkomst, saafremt den virkelig var paatænkt. Tilkendegivelsen blev straks derefter — 14. Sept. — givet til *samtlig*e sjællandske Amtmænd og gik naturligvis fra dem til de mere underordnede Embedsmænd. Endnu efter denne resolute Indgriben fra oven

¹⁾ J. A. Hansen beretter (i Politiske Skildringer af afdøde danske Mænd, S. 220), at i 9. Distrikt vilde Vælgerne ogsaa have valgt Drewsen, men afskrækkedes derfra ved den Tanke, at han som Deputeret skulde skaffe sine landøkonomiske Grundsætninger Lovskraft!

synes der at have været gjort et Forsøg paa at afholde det planlagte Møde paa Frederiksberg. Men det lykkedes at forpurre dette, og hele Sagen sluttede officielt med, at der — ligeledes efter kongelig Beslutning — blev givet den frederiksborgske Sognefoged en „Belæring“ for „Uopmærksomhed“ mod Øvrighedens Paalæg.¹⁾

En Gaardejer i Københavns Amt indrykkede i „Københavns-posten“ en ret frimodig Protest mod den Behandling, der saaledes var blevet hans Stand til Del. Særlig er han fortørnet paa Birkedommeren i Nordre Birk, der har medgivet Forbudet den private Begrundelse, at en Forsamling af Bønder jo dog aldrig kunde være nogen Nytte til, men blot maatte medføre Vrøvl og maaske Drik og Klammeri! Det var jo nok ikke andet, end hvad Embedsmænd i Datiden i Almindelighed tænkte om Bønder, der vilde holde et Møde. Men bebrejdende henviser „Københavns-posten“s Gaardejer til, at Fynboer, Holstenere og Jyder faar Lov til at holde den Slags Forsamlinger. Hvorfor saa ikke sjællandske Landmænd?²⁾

Dette vilde have været et Spørgsmaal at stille til en Regering, der havde lagt Vægt paa at handle konsekvent, men det var netop ikke Tilfældet med den enevældige „landsfaderlige Regering“ i den Slags Sager. Ro i Samfundet var det, som Enevælden frem for alt andet ønskede at bevare, og som den vilde tilkøbe sig for enhver Pris, ogsaa paa Bekostning af Konsekvens i Administration og Lovgivning.

Selvfølgelig var det urimeligt, set fra Nutidens Standpunkt, at man først gjorde Folk til Vælgere og saa bagefter forhindrede dem i at holde Vælgermøder. Det var lige saa ulogisk, som Kongens bekendte Svar — af 26. Febr. 1835 — til Trykkefrihedsmændene („Vi alene vide“), var det paa Baggrund af, at Kongen netop lige havde indført Stænderforsamlingerne for at give Undersaatterne en Lejlighed til at tale med om Styrelsen.

Den ny Tids Kræfter havde Regeringen selv kaldt frem, og den stod Ansigt til Ansigt med dem, da den første Stænderforsamling traadte sammen i Roskilde 1835.

¹⁾ Bilag til Kancelliets Reskript af 11/1 1835 i Rigsarkivet.

²⁾ Københavns-posten Nr. 238, S. 950.

Det var en meget alsidig Repræsentation for Befolkningen i Østifterne, denne Forsamling rummede. Af de 20 Repræsentanter for det mindre Landbrug var de 9 ligefremme Bønder, heraf 5 Selvejere og 4 Fæstere. Iøvrigt var det lykkedes mellem Grundejerne baade paa Land og i By at finde brugbare Folk af flere forskellige Erhverv og Samfundsstillinger. Mindst af alt kan det siges, at Valgretsreglerne havde ført til Udelukkelse af Folk, der kunde staa som Udtryk for „Intelligensen“.

Det kan maaske her være paa sin Plads at bringe en fuldstændig Fortegnelse¹⁾ over de Mænd, hvis første Sammentræden i den gamle sjællandske Domkirkeby aabner Porten til et helt nyt Afsnit af Danmarks Historie.

Kongen havde udnævnt Grev Bille-Brahe, Brahesminde, Grev Holstein-Holsteinborg, Generalfiskal Treschow, Grev Carl Emil Moltke, Biskop Mynster, Provst Birch, Nørre-Aaby, Professor Joachim Frederik Schouw, endelig for Island og Færøerne Stiftamtmand over Island Krieger, Professor Finn Magnussen, Amtmand Chr. L. Tillisch.

København: Professor P. G. Bang, Kancellisekretær Algren-Ussing, Overretsprokurator Haagen, Vinhandler H. P. Hansen, Brygger A. H. Bjerre, Mekaniker Gamst, Grosserer L. N. Hvidt, Grosserer P. C. Knudtzon, Garvermester Leidstorff, Grosserer Christensen, Grosserer Hammerich, Højesteretsadvokat Salicath.

Købstæderne: Borgmester Steinfeldt, Helsingør, Farver Svane, Roskilde, Prokurator Næsted, Holbæk, Kaptajnløjtnant Recke, Slagelse, Prokurator Rye, Næstved, Bogtrykker Hempel, Odense, Købmand Bruun, Assens, Købmand Voigt, Faaborg, Købmand Sidenius, Maribo, Brændevinsbrænder Sidenius, Nykøbing F., Prokurator Marchmann, Rønne.

Sædegaardsejerne: for Sjælland: Grev Lerche-Lerchenborg, C. Neergaard til Gunderslevholm, Tutein til Marienborg, Scavenius til Gjorslev, Sandholt til Vibygaard, Grevenkop-Castenskjold til Frederikslund, Grev Raben-Levetzau til Beldringe, Grev Danneskjold-Samsøe (snart paa Grund af Bortrejse erstattet med Wulff til Petersgaard), Baron Rosenørn-Lehn til Guldborgland; for Fyn: Grev Ahlefeldt-Laurvig til Langeland, Langkilde til Juelskov, Schmidt til Østergaard, Dons til Hesselagergaard, Baron Juel til Hverringe; for Laaland-Falster: Wilhjelm til Øllingsøegaard, Grev Reventlow til Christianssæde, Friis til Gedsergaard.

De mindre Landejendomsbesiddere: Staldskriver Rasmussen i Frederiksborg, Drewsen til Strandmøllen, Niels Thomsen til Torp Ladegaard, Prokurator Alsing til Falkenhøj (snart paa Grund af Sygdom erstattet

¹⁾ Efter Stændertidende.

med Proprietær Madsen til Daurupgaard), Sognefoged og Fæster Hendrik Larsen i Veddinge, Amtsforvalter Wegener, Holbæk, Forvalter ved Sorø Akademi Povelsen, Sognefoged og Fæster Hans Nielsen i Øster-Bøgebjerg, Sognefoged og Fæster Mads Christian Mathiasen, Ringsbjerg, Møller Petersen, Hellevad, Selvejer Jørgen Mathiesen, Husemose, Fæstegaardmand Anders Christensen, Aborre, Birkedommer Haastrup til Liselund, Sognefoged og Selvejer Hans Christensen, Vejstrup, Birkedommer Riber til Fildstrup, Sognefoged og Selvejer Peder Jensen Vest, Nørre Ørslev, Major ved Bornholms Militi C. Rømer, Clemensker, Løjtnant ved Bornholms Militi H. P. Rasch.

II.

Stændernes første Sammentræden.

I lyriske Udbrud hilste „Fædrelandet“ Provinsialstænderne som en Lysstraale i Folkelivets Morgendæmring, det glade Budskab om en herlig Dag.¹⁾

„Fædrelandet“ blev 1834 grundlagt som politisk liberalt Ugeblad af den unge Overlærer ved Roskilde Kathedralskole Johannes Hage i Forening med Professor C. N. Hage David. Hage²⁾ var en af de allerførste Sædemænd her i Landet for de liberale Tanker. Han forlod Roskilde i Foraaret 1835, endnu inden Stænderne var traadt sammen for første Gang.

Med Spænding og Forventning blev dette Tidspunkt naturligvis imødeset af alle, der havde „Fædrelandet“s Syn paa Stænderforsamlingerne. Hvert andet Aar skulde begge Forsamlinger indkaldes, skiftevis efter hinanden, saaledes at Begyndelsen i allerførste Omgang skulde gøres med Roskilde Stænder.

Forinden maatte der naturligvis sørges for de fornødne Lokaler, og en Dag tog derfor Statsminister Stemmann og Hofbygmester Koch ned ad Landevejen til Roskilde for at tage det derværende Palæ i Øjesyn. De fandt ikke i hele Bygningen nogen Sal stor nok til at rumme Stænderforsamlingens 70 Medlemmer, men i anden Etage dog et Værelse — iøvrigt tidligere brugt til Teatersal³⁾ —, hvori der kunde blive tilstrækkelig Plads ved Nedrivning af nogle Skillerum. Andre

1) Fædrelandet 1834, Sp. 54.

2) H. Hage: Johannes Hage, jfr. de biografiske Leksika.

3) Aarbogen 1911, S. 19.

Værelser var der, som kunde indrettes til Brug for Forsamlingens Præsident og Sekretær samt til Forværelse og Entré. I Stueetagen kunde der blive en passende Bolig for Regeringens Repræsentant ved Stænderne, den kgl. Kommissarius. Udvalgsværelser fandt man det muligt at indrette — i Slotsforvalterens Lejlighed; han maatte saa finde sig i at bo under lidt indskrænkede Forhold saa længe! Det hele lod sig let ordne og vilde ikke koste ret mange Penge, kun 2500 Rigsdaler til Bygningsudgifter, 1500 til Inventar. Naturligvis approberede Kongen Ministerens og Bygmesterens Plan, og med saa faa og billige Anstalter blev altsaa den første „Rigsdagsbygning“ i Danmark indrettet.¹⁾ Senere er Kravene og Omkostningerne jo steget paa dette Omraade.

Om Morgen den 1. Oktober 1835 samledes i det istandsatte Palæ de 69 Deputerede (en enkelt var forhindret) sammen med den Mand, som Kongen til stor og almindelig Glæde havde udnævnt til sin Kommissarius, Kancelliembedsmanden, den store Jurist Anders Sandøe Ørsted.

I de foregaaende Dage var de Deputerede indtruffet i Byen, mellem de første betegnende nok Drewsen.²⁾ Alle havde det kostet en større eller mindre Rejse at komme til Stede med Undtagelse af Farver Svane, der kunde spadserere lige til Palæet fra sit Hjem i Skomagergade.

Efter at være samlet gik de Deputerede i Procession fra Palæet til Domkirken for at overvære Danmarks første „Rigsdagsgudstjeneste“. Før denne fandt Sted, paraderede udenfor Raadhuset Roskilde Borgervæbning, og enkelte Medlemmer af Korpset sørgede for Opretholdelse af Orden i og udenfor Kirken, hvad der ikke var nogen svær Opgave. Der var en stor Tilskuermængde af Folk fra Byen og Egnen og af interesserede Københavnerne, der var rejst til Roskilde i Dagens Anledning. Men alle udviste de den mest eksemplariske Orden og Ro. Man havde fra Øvrighedens Side paa Forhaand ventet dette, og intet Politi var til Stede.³⁾

Ved Gudstjenesten blev der sunget et Par særlig for Dagen

¹⁾ Danske Kancellis Forestillingsprotokol 1835, Nr. 22.

²⁾ Danske Magasin 6. R. II, S. 234.

³⁾ Københavnsposten Nr. 234, S. 934 ff.

digtede Salmer af Provst, Dr. theol. Fr. Schmidt i Himmelev, der tidligere som Præst i Norge havde været Medlem af den grundlovgivende Forsamling paa Ejdsvold og da havde digtet Sange til den norske Folkefriheds Pris. Hans Sange ved denne Lejlighed, i en lidt gammeldags rationalistisk-patriotisk Aand, er der ikke stort ved. En adskillig stærkere Tone og Følelse er der dog saa over den Tale, Biskop Mynster holdt, og hvori han med Udfoldelse af hele sin formfuldendte gejstlige Talekunst tilraabte sine Kolleger mellem de Deputerede denne Formaning:

Beflitter eder paa at bevare Aandens Enhed i Fredens Baad.

Smukt filosofisk, men ganske vist uden større Indblik i Arten af politisk-parlamentariske Modsætninger udvikler Biskoppen, hvorledes af to Meninger altid den ene maa være den rigtige, den anden den urigtige. Ved en Forhandlings Begyndelse maa afvigende Opfattelser nødvendigvis gøre sig gældende, men med god Vilje maa det altid kunne lykkes at komme til Sandheds Erkendelse.

I lige Grad hjertelige og højtidelige er de Ord, hvormed Mynster hylder Kongen:

„Hvo er der iblandt os, om hvem hint Ord gælder: jeg har været ung og er blevet gammel, og som i sin Sjæl kan samle Betragtningen af det forbigangne med det nærværende, og som ikke skulde velsigne Sjette Frederiks Navn for alt det gode, som i alle disse halvhundrede Aar er fremkaldt, plejet, udviklet i Danmarks Rige. Tidligen hørtes det med Sandhedens Røst, at vor Konge forsmaaede at herske over Trælle, tidlig sendte han Friheden ud i sit Land og løste enhver uværdig Lænke, og nu sammenkalder han os i en fri Forsamling, at Folkets Røst desto bedre kan fremmes ved fælles Raad. O Gud! læg din Velsignelse til hver af Kongens Idrætter, lad ogsaa disse Forsamlinger være et Middel til, at Kongen maa høste den skønneste Løn for den lange Stræben, at han maa se sig omgivet af et enigt og trofast, et forstandigt og dueligt, et hæderligt og lykkeligt Folk, forlæng Kongens Liv indtil det største Tal, og det sildigste af dem høre, som ethvert af de tidligere, et skønsomt Folks Tak for den lange Række af Velgerninger.“

Et smukt Udtryk var her givet for de Følelser, der hos saa mange af de bedste danske Mænd gjorde sig gældende overfor Frederik VI.¹⁾

Danmarks mest stilfulde Prædikant kunde imidlertid ikke saa godt som dets største Jurist tolke, hvad denne Dag betød i Landets Historie. Efter at de Deputerede atter fra Kirken var gaaet over til Palæet og var forsamlede i Stændersalen, holdt her Ørsted en stor Indledningstale:²⁾

Højærværdige Medborgere!

Kongens og Fædrelandets tro Mænd!

Saaledes begynder hans Henvendelse til Forsamlingen. Han udmaler, hvilken stor og betydningsfuld Opgave der er givet den. Kongen har kaldt paa sit Folks Medvirkning i Styrelsen, idet han dog forbeholder sig og sine Efterkommere „den hele Fylde af Magt, som vore Forfædre nedlagde i Tredje Frederiks Hænder“. Han har ikke været knap med at bestemme Maaden for denne Medvirkning, endog Fæstebønder, skønt ikke egentlige Ejendomsmænd, har faaet Valgret. Men nu gælder det Ansaret ved at føre den nye Indretning ud i Livet, det gælder at „bekræfte Kongens og Folkets Forventning, gendrive de enkelte lidet troende, som har ment, enten at den nye Indretning kun vil blive et tomt Skyggebillede, eller at den omvendt kunde udarte til en fordærvelig, Landets rolige Lykke fortærende Kraft“.

„Fra Borgen og Hytten vender Tanken sig i dette Øjeblik hen til Roskilde. Fra mangt et fromt Hjerte stiger Bønner op mod Himlens og Jordens Herre for at anbefale dette Samfund til hans faderlige Bistand“. Og ikke blot Øjeblikket agter den Gerning, der her skal gøres: „Saga staar rede til at optegne den med sin Griffel, en fjærn Eftertid vil endnu tage disse Optegnelser for sig og spørge om den Aand, der besjælede dette Samfund, om den Virksomhed, der gik ud fra samme, og derefter vil den dømme Dem og vor Tid.“

1) Mynsters Tale er udgivet trykt sammen med Provst Schmidts Festsange.

2) Se Stændertidende, til hvis Referat af Aabningsmødet der i det hele henvises.

Betaget skildrer Ørsted sine Stemninger ved alt dette: „Sjælen udvider sig ved disse Betragtninger. Store og stærke Følelser bevæger sig i hvert Bryst“. Mellem disse har Taknemmelighed, Haab og Tillid Overhaand, men hertil kommer Ansvarsfølelse:

„Jeg i det mindste blev dybt grebet af hin alvorlige Tanke om Ansvar, da jeg modtog den kongelige Befaling, paa Grund af hvilken jeg er traadt frem i Deres Kreds, ædle Medborgere!“

Det bedste Indblik i Ørsteds Karakter som Menneske og Statsmand giver dog maaske den Formaning, han tilsidst retter til Forsamlingen imod at dele sig i Partier, imod at hengive sig til „en almindelig Stræben efter saa at sige paa Trods at være hinanden imod, en Afsondring, der let vil kunne berøve Institutionen den moralske Kraft, hvorpaa hele dens Virksomhed beror“. Imidlertid erklærer Ørsted her ikke at nære nogen Frygt: „Jeg kan ikke tænke mig Muligheden af en saadan Partiaand i denne Forsamling. Den har for liden Rod i Folkets Tilstand og i dets Tænkemaade til at kunne finde Plads i denne Samling af danske Mænd udsøgte i Folkets Kærne.“ Uden at lade sig lokke af forførerisk og fordærveligt Blændværk, uden at ville gøre noget Forsøg paa at forstyrre Ret og Orden vil alle forene deres Bestræbelser med Kongens for at fremme Nationens rolige Udvikling. „Saaledes vil De ej alene i Øjeblikket fortjene Deres Medborgeres skønssomme Tak, men De vil nedlægge en Sæd, der under Bistand af ham, der styrer de menneskelige Idrætter og Skæbner, vil vokse en sund og kraftig Vækst til Held og Velsignelse for fjærne Efterslægter. I dette skønne Haab vil vi nu begynde den Gerning, som er os anvist.“

Saaledes sluttede den oplyste Enevældes Repræsentant sin Tale til Folkets Repræsentanter. Mere end nok saa mange Anekdoter om Frederik VI giver denne Tale et Udtryk for Idealer, der gjorde sig gældende i det danske Folks Styrelse for et Aarhundrede siden.

Efter Talen brød Forsamlingen ud i det „Leve Kongen“, som derefter lige til den seneste Tid kom til at lyde ved Aabningen af alle parlamentariske Forsamlinger i Danmark, og endelig kunde den saa, indviet til sin Gerning, ved saa mange

smukke og gode Ord, skride til at konstituere sig. Ved Præsidentvalget fik Biskop Mynster 11 Stemmer, Grosserer Hvidt 18 og Professor Schouw 37 Stemmer.¹⁾ Schouw blev da Forsamlingens Præsident, Hvidt dens Vicepræsident.

Et enkelt Udvalg blev nedsat med det samme for at udarbejde en Adresse til Kongen. Kl. 4½ var man færdig med Valgene, og man samledes nu efter Indbydelse af den kgl. Kommissarius til en Diner paa Palæet. Her bænkedes kofteklædte Bønder ved Siden af kjoleklædte Herrer og den med røde Uniformer udstyrede halve Snes Kammerherrer, der fandtes i Forsamlingen. I høj Grad var de sociale Forskelligheder fremtrædende i Roskilde Stænder — langt mere end i Viborg Stænder.

Imidlertid samledes udenfor Palæet en stor Menneskemængde for at tilkendegive sin Glæde over Valgene. Roskildenserne Købmand Borch og Prokurator Valløe og Københavneren Grosserer Duntzfeldt gik i Deputation ind til Stænderforsamlingens Præsident, og denne begav sig sammen med Vicepræsidenten og den kgl. Kommissarius ud paa Stentrappen foran Palæet. Her fremtraadte af de forsamledes Mitte Justitsraad og Højesteretsadvokat Guldberg og gav Udtryk for den Trang, Folket havde til at hylde sine udkaarne og særlig den nyvalgte Præsident, i hvem Regeringens Valg og Folkets Ønsker havde forenet sig (Schouw var jo kongelig udnævnt Medlem af Forsamlingen). Han udbragte et Leve for Nationens Deputerede, den kgl. Kommissarius og Stænderforsamlingens Præsident. 9 Hurraer lød, og Præsidenten og den kgl. Kommissarius takkede.²⁾ Der var en egen Stemning over denne politiske Situation: Folket, der hyldede to kongevalgte Mænd.

Angaaende Ørsted skriver Drewsen til sin Ven Jonas Collin, at der er dem, der haaber, at hans Popularitet vil finde sin Grav i Roskilde.³⁾ Dette skulde komme til at ske, ikke under de første Stænderforsamlinger, men senere, da gennem Roskilde Stænder den politiske Udvikling tog Fart, som han

¹⁾ Dansk Magasin 6. R. II, S. 235.,

²⁾ Københavnsposten anf. St.

³⁾ Dansk Magasin anf. St.

havde frygtet og advaret imod, den, der var kendetegnet ved de Partidannelser, der ikke kunde forliges med en Statsmands-personlighed af hans Art, og som mindre lagde Vægt paa at være Udtryk for samvittighedsfuld juridisk Logik end for Folkets umiddelbare Ønsker og Trang.

Den 1ste Oktober 1835 raadede imidlertid Harmonien og den lyse Forventning i Roskilde. Om Aftenen tændte Byens Borgere Glædesblus. Der illumineredes til Ære for den nye Folkerepræsentations første lykkelige Dag.¹⁾

¹⁾ Københavnsposten anf. St.